

ʿAbdalláh Bin Bajja (2018): *Tanbíh al-marádžī ʿala taʿasíl fiqh al-wáqīʿ*

Dubaj: Masár li at-tabáʿa wa an-našr.

255 s. ISBN 978-994-820-833-4.

This paper is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Acta Faculty filozofické
Západočeské univerzity v Plzni /
West Bohemian Review of
Social Sciences & Humanities
2021, Vol. 13 (2), 58–60
DOI: <https://doi.org/10.24132/actaff.2021.13.2.6>
<https://actaff.zcu.cz/>
ISSN 2336-6346

Autorem knihy, jejíž překlad do českého jazyka by asi nejnvýstižněji zněl „Upozornění na autoritativní zdroje v oblasti islámské jurisprudence s ohledem na kontext přítomné reality“, je eminentní mauritánský znalec islámské právní vědy ʿAbdalláh bin Bajja, který v minulosti sloužil jako ministr školství, ministr spravedlnosti a viceprezident Mauritánské islámské republiky. V současnosti je profesorem islámských věd na Univerzitě krále ʿAbd al-ʿAzíze v saúdskoarabské Džiddě. Výčet pokrývající celou šíři aktivit a odborného rozpětí Bin Bajji by dalece přesáhl potřeby tohoto textu, a tak pouze ještě dodám, že autor titulu byl a stále je členem, či přímo předsedou celé řady mezinárodních organizací sdružujících islámské učence a cílících na propagaci míru v muslimských společnostech. Centrální myšlenkou jeho aktivit, zejména v poslední dekádě, je vyvrácení násilných interpretací primárních islámských textů některými muslimy, a to nikoliv na základě slepého asimilacionismu s liberálními hodnotami „Západu“, nýbrž na základě důsledné analýzy, metodami tradiční islámské právní vědy. Do této tematické oblasti patří i recenzovaná kniha.

Myšlenkové vlákno postupující celým textem je nezbytnost preciznosti idžtihádu, metodicky propracovaného procesu extrakce normativů z primárních pramenů a pomocí sekundárních metod, a to s nezbytným ohledem na realie doby a místa, v nichž se společnost muslimů právě nachází. Autor téma projevuje skrze tři žánrové přístupy. Kniha je uvozena obecnou úvahou nad stavem obce

věřících a světa v moderní době. Následují filosofické hledání definice reality, včetně jejího vztahu k islámské právní vědě a odborná islámsko-právní analýza předložené problematiky.

Autor v úvodu odkazuje na Immanuela Kanta, „*revoluce vede k pádu tyranie a osvobození z útlaku, ale nevede ke skutečné reformě způsobů myšlení, nýbrž k novým klamům, které zabírají místo klamů starých*“ (s. 13), když říká, že muslimská společnost se nachází ve zmatku. Aplikace šariʿy se stala programem různých organizací, které ovšem uplatňují islámské normativy izolovaně od propracované metodiky právní vědy. Aplikují právo v současné době, ale podle měřítek minulosti. Chybí jim věda s jejími zdroji, vidí útržky textů, ale ignorují obecné principy a esenciální cíle islámského zákonodárství. Konečným důsledkem je páchaní zla ve světě a na islámu samotném tím, že odvádí některé muslimy ze správné stezky náboženství.

V části zabývající se definováním pojmu realita, čerpá Bin Bajja zejména z díla Abú Hámida al-Ghazálího, který mluvil o čtyřech stupních existence. Jde o úroveň mentální, verbální, textovou a úroveň vnější existence, kterou nazývá skutečnou, objektivní existencí. Autor přirovnává koncepci Abú Hámida k platónské filosofii, když dodává, že se mysl pod vlivem smyslového působení dopouští pochybení a potřebuje tak nástroje, které umožní poznání skutečné reality. V pojetí islámu jsou těmito nástroji primární prameny, jakožto produkty zjevení a z nich vycházející právní

metodika. Autor uvádí, že jedním z hlavních cílů knihy je, aby si čtenář uvědomil, že realita, ve které se nacházíme, není vždy jasná, a to zvláště jedná-li se o komplikovanou problematiku abstraktních pojmů, právních vztahů, a především tak v současnosti, kdy žijeme v kvalitativně zcela nové realitě. Islámské právo doprovází člověka na cestě životem, v němž je svědkem obrovských a rychlých změn na úrovni politické, ekonomické, společenské, úrovni mezinárodních vztahů, mezikulturních setkávání, vědeckých objevů, existence mezinárodních organizací, smluv, apod. Kniha je výzvou muslimům a mezi nimi zejména učencům, aby dobře porozuměli realitám současné doby, neboť islámská metodika extrakce norem z primárních pramenů je přímo ovlivňována aktuální realitou. Toto dokládá nejen citacemi klasických islámských učenců, jako jsou Abú Isháq aš-Šatibí, Ibn Qajjim al-Džawzija nebo ibn Tajmija, ale zejména příkladem tzv. čtyř pravověrných chalífů, vůdců islámské obce po proroku Muhammadovi, kteří často přicházeli s právními změnami v souladu s novými podmínkami a potřebami. Hrozby a katastrofy, kterých je dnes islámský svět svědkem, vychází z toho, že někteří lidé jsou ovládáni konceptualizací již neexistujícího světa, a tato „historická“ realita pak zasahuje do právního procesu místo reality skutečné.

A jaký je hlavní nástroj právní vědy pro zajištění souladu norem s vůlí zákonodárce v proměňující se realitě? Jde o metodu nazvanou „tahqíq al-manát“ neboli „dosažení poznání efektivní příčiny“. Náplní této metody je zkoumání, které vede k identifikaci a potvrzení důvodu, pro který byl Bohem konkrétní normativ stanoven. Znalost efektivní příčiny je klíčová pro interpretaci primárních pramenů v realitě tvořené bezprecedentními situacemi. V poslední třetině knihy autor názorně aplikuje tuto racionalistickou metodu na vybraných problémech ze čtyř oblastí života. Jde o oblast mezinárodních vztahů, společenských vztahů, náležitostí islámského státu¹ a oblast ekonomiky.

Pro jasnou demonstraci zmíněné islámsko-právní techniky představím autorovu analýzu fenoménu džihádu. Za účelem porozumění aplikovatelnosti textu v dané realitě je třeba si položit tři otázky: „Co? Proč? Jak?“. Skrze primární texty (Korán a zprávy o životě proroka Muhammada) je doložitelné, že význam džihádu přesahuje pouhý ozbrojený boj. K dispozici jsou například zprávy (tzv. hadíthy), podle nichž prorok džihád definoval jako „boj se sebou samým“ nebo nedovolil jistému mladíkovi účastnit se skutečných bojů a místo toho ho poslal zpět za rodiči, aby džihád realizoval službou jim. Tyto evidence postačí, abychom viděli, že džihád má různé dimenze. Zodpovězením „co je džihád?“ byl položen nezbytný základ a můžeme se přesunout k otázce „proč džihád?“. Odpověď je jasně artikulována zákonodárcem v dvacáté druhé sůře Koránu „*A těm, kdož chtějí, je dovoleno, aby bojovali kvůli tomu, že jim bylo ukřivděno*“ (s. 180). Neboli bojovný džihád je povolen k obraně náboženské svobody, a to s tím, že je tento koránský verš adresován státu a ne jednotlivcům. Do hry zde již přichází zhodnocení realit minulosti a současnosti. Citovaný verš byl seslán v době, kdy neexistoval sofistikovaný systém mezinárodního práva, a územní hranice jednotlivých států byly určovány válkou. Ozbrojená agrese byla všudypřítomnou charakteristikou této historické reality. Nehledě nato, zdůrazňuje Bin Bajja, že v předmoderním světě neexistovaly zbraně hromadného ničení, takže aplikace ozbrojeného typu džihádu nehrozila vyhladit život na zemi, což by stálo v příkrém rozporu se všemi esenciálními hodnotami islámu, který není náboženstvím nihilismu, ale má s lidstvem určitý záměr. V současnosti jsou základními mechanismy mezinárodního společenství organizace a smlouvy. Důraz na uzavírání mírových smluv a jejich upřednostňování před válkou je rovněž zřejmý z textu Koránu. Jedním ze základních ukazatelů na cestě islámského zákonodárství je právní koncept tzv. „maslahy“, veřejného zájmu, a tedy jakýkoliv čin musí vždy nutně směřovat k veřejnému zájmu, aby mohl být považován za

¹Nemyslí se zde Islámský stát v Iráku a Levantě, nýbrž v obecnějším smyslu ideální islámské státní uspořádání.

právně správný. Prolévání krve bez jakéhokoliv ospravedlnitelného cíle v dohledu k veřejnému zájmu rozhodně nevede. Na základě řečeného je podle autora publikace možné jasně demonstrovat, že v podmínkách současnosti nelze džihád chápat jako ozbrojený boj, a je tedy nutné se přiklonit k jeho druhému významu neboli usilování o veřejný zájem mírovými prostředky. Konkrétně Bin Bajja vyzívá muslimy, aby své úsilí soustředili na službu vlasti a byli produktivními členy společnosti. Toto jest odpověď na otázku „jak realizovat džihád?“ v moderní době.

Každý normativ má podmínky, které definují podobu jeho aplikace a nová realita musí být právní vědou reflektována, aby dostála základním pilířům, na nichž je postavena. Ti muslimové, kteří volají po „džihádu mečem“ se mílí a příčinou jejich omylu je nedostatečná znalost ucelené islámsko-právní metodiky. Vidí části textů, ale nechápou komplexitu islámského zjevení.

Kniha je psána odborným islámsko-právním stylem, a tudíž u čtenáře předpokládá minimálně základní orientaci v terminologii a „řemesle“ interpretačních metod islámské právní vědy. V tomto smyslu je škoda, že kniha nebyla ještě přeložena do anglického jazyka, neboť by ji kromě islamologů ocenili i čtenáři se zájmem o srovnávací filosofii. Nejméně v první polovině se zcela zřejmě projevuje odkaz dlouhé tradice islámské metafyziky a epistemologie. Co se týče zvoleného stylu, je nutné ocenit autorovu snahu vyhnout se příliš květnatým formulacím nebo archaickým formám, k nimž mají podobné práce někdy sklón. Přestože je nepochybné, že autor arabský jazyk skutečně ovládá a mohl by se snadno nechat strhnout „lehkostí svého pera“, jazyková kompozice je jednoduchá a myšlenky jsou přehledně strukturovány. Celková délka 255 stran je ve vztahu k šíři tématu a způsobu jeho uchopení rovněž adekvátní. Tematické okruhy jsou přehledně vymezeny, což usnadňuje celkovou orientaci. Autorův přístup je moderní i v tom smyslu, že se nesnaží, v duchu klasiků islámské vědecké tvorby, být za každou cenu vyčerpávající, nýbrž představí základní osu svých tezí a jejich „správnost“ poté demonstruje argu-

menty podloženými jen nezbytným množstvím praktických příkladů. Celkový souhrn subtemát je tedy relativně úzký a pevně centralizovaný kolem jedné základní myšlenky, kterou je problematika tzv. „tahqíq al-manát“. Oproti některým jiným autorům pocházejícím z islámských zemí a píšícím v oblasti tradičních islámských věd není kniha Bin Bajji pouhým komentářem na útržky z děl velikánů dob minulých, ale naopak jde o tvůrčím způsobem angažované pojednání o nutnosti nalézat nové odpovědi na staré otázky, ovšem zcela v rámci etablované právní disciplíny, jejíž metody vychází ze samotné podstaty islámského náboženství.

Kniha je určena jednak znalcům islámského práva, pro které je výzvou k aktivní reformě celé množiny islámsko-právních konceptů v souladu s potřebami současnosti, je ovšem také zároveň kritikou muslimských radikálů, kteří myšlenkově žijí ve středověku a zachází s nástroji islámského práva, aniž by jim rozuměli. Právě zde by bylo možné s autorem do určité míry polemizovat, zdali má smysl přesvědčovat sympatizanty odlišných proudů islámského myšlení pomocí sofistických metod klasické vědy, jejíž vrstevnatý korpus tato některá hnutí považují *a priori* za odchýlení od „skutečného“, literalistického, islámu. Například tzv. Islámský stát v Iráku a Levantě, na který autor několikrát nepřímou naráží, čerpá z ideologie, která je postavena na kategorickém popření scholastického islámu. Kniha má nicméně potenciál být racionálně orientovanou alternativou pro ty muslimy, kteří svůj islámský světonázor teprve hledají. Nabízí intelektuálně propracovaný systém schopný životné interakce s výzvami moderního světa a zároveň disponuje staletou tradicí, která může být pro mnohé přitažlivým zdrojem hrdosti. Autor se neidentifikuje s hnutím liberálního islámu, nýbrž určité hodnoty, které by vnější pozorovatel mohl klasifikovat jako liberální, jsou pro něj prostě přirozenými vlastnostmi klasické islámské tradice.

Jan Klik

Západočeská univerzita v Plzni
jklik@kss.zcu.cz